

A főnévi személytoldaléksor kapcsolata az igeikkel a magyarban

	Sg1	Sg2	Sg3	Pl1	Pl2	Pl3
Sg1	de-n·a·chwad-or·a	de-n·a·chwad-i	de-n·a·chwad-e	–	de-n·a·chwad-ou	de-n·a·chwad-ogi
Sg2	de-n·i·chwad-a	de-n·i·chwad-or·i	de-n·i·chwad-e	de-n·i·chwad-owa	–	de-n·i·chwad-ogi
Sg3	de-n·o·chwad-a	de-n·o·chwad-i	de-n·o·chwad-or·e de-n·o·chwad-e	de-n·o·chwad-owa	de-n·o·chwad-ou	de-n·o·chwad-ogi
Pl1	–	de-ne·wa·chwad-i	de-ne·wa·chwad-e	de-ne·wa·chwad-ore	de-ne·wa·chwad-ou	de-ne·wa·chwad-ogi
Pl2	de-ne·u·chwad-a	–	de-ne·u·chwad-e	de-ne·u·chwad-owa	de-ne·u·chwad-ore de-ne·u·chwad-or·u	de-ne·u·chwad-ogi
Pl3	de-ne·gi·chwad-a	de-ne·gi·chwad-i	de-ne·gi·chwad-e	de-ne·gi·chwad-owa	de-ne·gi·chwad-ou	de-ne·gi·chwad-ogi de-ne·gi·chwad-ore
A luó személyes névmások (egyben a létige végigragozva): an, in, en, wan, un, gin						
	japoung·a	japoung·i	japoung·e	japoung·wa	japoungw·u	japoung·gi

1. Táblázat. Egy luó tranzitív ige személytoldalékolási paradigmája (*de-n·a·chwad·a* 'x megütötte volna y-t' [Felt·Múlt·Agr_S·üt·Agr_O]) és egy luó főnév (*japoung(w)·a* 'x tanára' [tanár·Agr_{Poss}])

Az egyeztetés személytoldalékainak természetes forrását a személyes névmások jelentik (Givón 1976). Míg ez az alaptétel például a szemléltetésképpen hozott kenyai luó nyelvben a szinkrón állapotból is nyilvánvalóan látszik (1. Táblázat), addig a finnugor nyelvekben elmélyült diakrón vizsgálatát kíván meg annak felismerése, hogy az első és a második személy jelenlegi toldalékainak forrását a magyarban jelenleg *én* és *te*, míg például a finnben, illetve az udmurtban *minä/sinä* és *mon/ton* alakban meglévő névmások ősei jelentik (Bereczki 2003). Ráadásul a több igei paradigma a

magyarban megkívánja, hogy más forrásból is merítsünk személytoldalékokat. A szinkrón állapot tehát önmagában csak diakrón levezetésekkel keresztül mutatja meg a givóni tétel igazságát.

E diakrón levezetésekkel keresztül találhatjuk meg a kapcsolatot az igei személytoldaléksorok és a főnévi személytoldaléksor között: a főnévi (is) a személyes névmásokkal rokonítható morfémat alkalmazza, de első pillantásra kissé szeszélyesen. A névszói paradigma hat alakja azért kelt „szedett-vedett” benyomást (Rebrus 2000:769), mert az egyes számú alakok a tárgyas igeragozás

megfelelő alakjaira hajaznak (*bántom/pántom*, *bántod/pántod*, *bántja/pántja*), míg a többes számúak az alanyiéira (*bántunk/pántunk*, *bántotok/pántotok*), legalábbis 1. és 2. személyben (vö. *bántják/pántjuk/fáik*). Mi ebben a logika?! Különösen a *bántjuk/pántjuk* pár szűrhat szemet, hiszen hasonlóságuk ellenére különböző személyben todalékolódnak.

Egy érdekes eljárást szeretnék bemutatni, amely tisztán szinkrón alapon és csakis a (jelenlegi) magyar adatokat figyelembe véve levezeti a főnévi személytoldaléksort az igei személytoldaléksorokból.

idő/mód/képző	×	tárgy:szem./hat.	×	alany: személy	×	szám
–	–/ J ⁺	–	–	(<u>é</u>)k/M ⁺ /Ø	–	–
(t)t		Á/i/Ø	/O	sz(<u>Á</u>)/Ø/T ⁺	–	k (és Ø)
n(A)		l	/A	n/–/A	/O	
J ⁺			/U		/A	
birtokolt főnév vagy névutó						
n(i)						

2. Táblázat. 4 funkcionális és 3 köztes pozíció a magyar személytoldalékolásban

Tekintsük a 2. Táblázatot, amely a formális grammatikaelmélet terminusával megfogalmazva egy *reguláris felírást* mutat be, amely felső becslést ad a személytoldalékolás lehetőségeire vonatkozóan, mindenféle szófajban. Egyszerűbben fogalmazva: a táblázat oszlopaiból válogatva minden lehetséges todaléksort megkapunk a releváns körben. Sőt olyanokat is, amelyek nem valósulnak meg a nyelvben; ez azonban jelen céljaim szempontjából érdektelen, mert nem arra törekszem, hogy pontosan *generáljam* a megvalósuló változatokat (kiküszöbölve a felülgenerálást). Másra megy ki a játék. Aláhúztam azokat a todalékelemeket, amelyek kizárólag az alanyi/határozatlan, illetve kizárólag a tárgyas/határozott

igeragozásban bukkannak fel. Azt állítom, hogy pontosan azok a todalékelemek maradtak aláhúzatlanul, amelyek a főnévi birtokos-egyeztetésben szerepet játszanak.

Irodalom

- Bereczki Gábor 2003. *A magyar nyelv finnugor alapjai*. Budapest: Universitas.
- Givón, Talmy 1976. Topic, pronoun and grammatical agreement. In Li, Charles (ed.): *Subject and Topic*. NY: Academic Press.
- Rebrus Péter 2000. Morfofonológiai jelenségek. *Strukturális magyar nyelvtan. III. Morfológia. Akadémiai*. 763–947.